

Глибовець В.Л., асист.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ОЦІНКА ТУРИСТИЧНИХ РЕСУРСІВ ПЕРСПЕКТИВНИХ ДЛЯ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ МІСТ СТОЛИЧНОГО СУСПІЛЬНО- ГЕОГРАФІЧНОГО РАЙОНУ

В статті проведена оцінка туристичних ресурсів перспективних для розвитку туризму міст Столичного суспільно-географічного району та зроблений їх рейтинг .

The estimation of the tourist resources that available for touristic development of cities in Metropolitan socio-geographic region as well as its rating is disclosed.

Вступ. Постановка проблеми. При виборі туристом міста, яке він планує відвідати, одним з головних критеріїв виступає ресурсний фактор, тому очевидно, що туристичні ресурси відіграють важливу роль у позиціонуванні міста, як туристично привабливої дестинації. Історико-культурний потенціал перспективних для розвитку туризму міст Столичного суспільно-географічного району – це один з основних факторів, які сприяють розвитку туризму у цих містах. Проведення в Україні фіналу Євро-2012 вимагає від міст Столичного району особливої готовності до прийому іноземних туристів, тому дана тема є актуальною і перспективною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Суспільно-географічному дослідженню міст приділяли значну увагу українські вчені – фахівці з суспільної географії: Пітюренко Ю.І., Палеха Ю.І., Пістун М.Д., Пересекін В.М., Міжега М.Я., Ковтун В.В., Степаненко А.В. та ін. В останні роки з'явилась досить велика кількість цікавих робіт, в яких розглядаються міста згідно сучасних потреб суспільства та тенденцій стрімкого розвитку туризму: Лазарев В.В., Лазарева І.В., Ульмасвай Ф.С., Беспалова Н.Ю., Мітін І.І., Джаман В.О., Доценко А.І., Богалдін–Малих В.В., Кифяк В.Ф., Корнієнко М.І., Максаковський В.П., Мозковий А., Нескоромная Е., Окладнікова Є.А., Романов А.А., Перцик Є.Н., Франжіаллі Ф., Харрис Г. та ін. З туристичної точки зору міста розглядалися вченими, дослідниками ще в минулому столітті: Гарольд М. Майер, Клайд Ф. Кон, Жаклін Боже-Гарньє, Жорж Шабо, Гарін В.Б., Майергойз І.М., Лисюченко В.В. та ін.

Формування цілей статті. Постановка завдання. Мета статті - дати оцінку туристичним ресурсам перспективних для розвитку туризму міст Столичного суспільно-географічного району та створити їх рейтинг.

Виклад основного матеріалу. Географічне положення міст Столичного СГР можна вважати вигідним, оскільки він розташований у басейні Дніпра на півночі країни. Він включає Київську, Чернігівську та Житомирську області.

Район має одночасно центральне і вигідне прикордонне економіко-географічне положення. Це район давнього заселення і формування першої Української держави. Столичний економічний район посідає центральне положення у північній частині України. З півночі він межує з Білоруссю і Російською Федерацією. Ці держави, хоч і переживають також економічну кризу, але залишаються важливими торговими партнерами України. Межує Столичний район ще з чотирма іншими районами країни, тобто відіграє для них роль зв'язуючої ланки.

Оскільки всі міста району, які мають перспективи для розвитку туризму, розташовані на водних артеріях, то за природно-географічним, або фізико-географічним положенням їх можна умовно поділити на такі дві групи:

1. міста, які розташовані на великих водних артеріях – Чернігів (р. Десна), Новгород–Сіверський (р. Десна), Вишгород (Київське вдсх.).
2. міста, які розташовані на малих водних артеріях – Житомир (р. Тетерів), Батурин (р. Сейм), Козелець (р. Остер), Ніжин (р. Остер), Прилуки (р. Удай), Біла Церква (р. Рось), Богуслав (р. Рось), Переяслав-Хмельницький (р. Трубіж), Фастів (р. Унава), Яготин (р. Супій), Васильків (р. Стугна), Коростень (р. Уж), Бердичів (р. Гнилоп'ять), Новоград-Волинський (р. Случ), Овруч (р. Норинь), Коростишів (р. Тетерів).

Таке місто, як Чернігів (р. Десна), до того ж є річковим портом, що є дуже важливим для його транспортного потенціалу.

Серед цих міст також виділити ті, котрі мають видатне положення в рельєфі по відношенню до навколишньої території, що надає їм певної величності. Наприклад, Чернігів (Вал, Болдині гори) та Овруч (Словечансько-Овруцький кряж – 316 м).

Оскільки економіко-географічне положення (ЕГП) включає в себе просторове розташування міста по відношенню до шляхів сполучення (транспортно-географічне положення), інших місцевостей (країнам, районам, населеним пунктам, родовищам корисних копалин і т. п.), з якими дане місто пов'язане як з джерелами постачання (сировиною, паливом, енергією, робочою силою і т.п.) або як з районами збуту, то можна говорити про те, що міста Столичного СГР, які мають перспективи для розвитку туризму, мають вигідне ЕГП. Розглянемо його згідно адміністративних особливостей даних міст.

Адміністративні центри областей Столичного СГР – Київ, Чернігів, Житомир. Київ є столицею держави, репрезентативним туристичним центром, тож, його слід розглядати окремо. Унікальність ЕГП міста Чернігова й області визначається розташуванням на межі трьох країн – України, Росії та Білорусі. Також місто знаходиться досить близько від столиці країни, всього в 140 км, що має істотний вплив на розвиток продуктивних сил. Таке ЕГП є сприятливим для розвитку різних галузей господарства та транспорту. Через територію Чернігівської області проходять важливі транспортні шляхи міждержавного та міжнародного значення, які сполучають Україну із Центральними регіонами

Росії та Москвою. ЕГП Житомира дещо схоже на ЕГП Чернігова, оскільки також має місце близькість до столиці (131 км), сусідство з Білоруссю, а також транспортні шляхи, які пов'язують країну з Польщею, Румунією та Молдовою. Тож можна вважати ЕГП Житомира вигідним.

Міста обласного значення Столичного СГР – Ніжин, Прилуки, Бердичів, Коростень, Новоград-Волинський, Біла Церква, Васильків, Переяслав-Хмельницький та Фастів. Міста, які являються залізничними вузлами або через них проходять залізничні шляхи сполучення, звісно ж мають краще ЕГП, ніж решта міст. Не мають залізниці лише такі міста Васильків (залізнична станція Васильків-1 знаходиться за 8 км від міста у смт Калинівка) та Переяслав-Хмельницький. Через всі міста обласного значення району проходять автомобільні шляхи, які сполучають їх з іншими населеними пунктами.

Районні центри Столичного СГР, які мають перспективи для розвитку туризму, – Козелець, Новгород-Сіверський, Богуслав, Вишгород, Яготин, Коростишів та Овруч. ЕГП даних міст характеризується близькістю до столиці (окрім Новгород-Сіверського та Овруча), наявністю автомобільних шляхів сполучення. Тож, можна вважати, що ЕГП міст цієї групи також досить вигідне, за винятком далеких від центру району, Києва, міст.

До малих міст Столичного СГР, які потрапили у нашу вибірку, відноситься лише місто Батурин – колишня гетьманська столиця, ЕГП якої досить вигідне, оскільки вона лежить на автошляху, який сполучає Київ з Москвою.

ЕГП даних міст тісно пов'язане з їх транспортно-географічним положенням. Отже, до міст, які мають найбільш вигідне ТГП відносяться: Чернігів, Житомир, Ніжин, Біла Церква, Фастів, Новоград-Волинський та Коростень, оскільки ці міста, по-перше, являють значними залізничними вузлами, а, по-друге, через ці міста або поруч з ними проходять важливі автомобільні магістралі. Що стосується найменш вигідного ТГП, то його мають лише Новгород-Сіверський та Овруч.

Туристсько-географічне положення міст Столичного СГР є надзвичайно вигідним, адже поєднує у собі видатне транспортно-географічне, економіко-географічне, природно-географічне положення в поєднанні з потужним історико-культурним потенціалом, який накопичувався протягом тривалого часу.

Таким чином, перспективні для розвитку туризму міста Столичного СГР мають досить вигідне географічне положення. В основі його з самого початку лежало сприятливе торговельне і транспортне положення. Велике значення у формуванні цих міст відіграв фактор історичності, адже досліджувані міста виникали в період з V ст. по XII ст. н.е. і пов'язані з важливими політичними, економічними та культурними подій в державі. На сьогоднішній день міста Столичного СГР відрізняються вигідним економічним, культурним і транспортним положенням, що формує значний туристичний потенціал району.

До історико-культурного потенціалу досліджуваних міст Столичного СГР належать різні за своїм виглядом, призначенням і сучасним використанням об'єкти, тому ми згрупували їх за видами:

1. культурно-історичний (пам'ятки садово-паркового мистецтва, громадська архітектура, приватна забудова, промислова архітектура, військово-історичні об'єкти, інженерні споруди, оригінальні монументи);
2. сакральний (культові споруди, монастирі, некрополі);
3. екскурсійно-пізнавальний (музеї, виставки та галереї, історико-культурні та архітектурно-історичні заповідники)
4. розважальний (культурно-розважальні, спортивно-розважальні об'єкти).

У досліджуваних містах знаходяться 7 пам'яток садово-паркового мистецтва (також сюди відносяться пам'ятники природи, природно-історичні об'єкти тощо). Найбільш значними з них є Дендрологічний парк Національної академії наук України – Олександрія (Біла Церква); Болдині гори (Чернігів) та Купальні княгині Ольги (Коростень).

Громадська архітектура даних міст представлена будівлями різного цивільного призначення і нараховує 70 об'єктів. Найбільш значні з них: Чернігівський колегіум (1700 р.) – один з найстаріших навчальних закладів України; Будинок полкової канцелярії (1690-ті рр.) та Дім Архієпископа (1780 р.) у Чернігові; Комплекс богодільних закладів (1840-і рр.) та Римо-католицька семінарія (II пол. XVIII ст.) у Житомирі; Комплекс будівель поштової станції (70-і роки XVIII ст.), Аптека «Полковник Михайло Лігда» (1777 р.) – одна із перших на Лівобережній Україні та Гімназія вищих наук (поч. XIX ст.) у Ніжині; Будівля театру Бродського (II пол. XIX ст.) – нині будинок культури – одна з найкрасивіших на Україні, а також Полкова скарбниця та арсенал (1709 р.) у Прилуках; Будинок Генерального судді В.Кочубея (XVII ст.) у Батурині; Будинок полкової канцелярії Київського полку (1756-1760 рр.) у Козельці; Кам'яниця кінця XVII – початку XVIII ст. у Богуславі.

Приватна забудова перспективних для розвитку туризму міст району включає в себе садиби, палаци, особняки, приватні будинки. В досліджуваних містах нараховується 30 таких об'єктів, найбільш значними з яких є: Особняк І.Н.Філіпова (1886 р.) та Доходний будинок (1870-і рр.) у Житомирі; Будинок купців Золотарьових, Будинок Фріда, Будинок купця Московченка, Будинок у садибі меценатів Тарновських, Особняк Будики та Палац Шкуратових (II пол. XIX ст.), Кам'яний двоповерховий флігель козацької доби у садибі Скоропадського у Прилуках; рештки фортеці замку князя Костянтина Островського (1507 р.) у Новоград-Волинському; Зимовий палац (1796 р.) – резиденція графів Браницьких в Білій Церкві; Палацово-парковий комплекс К.Г. Розумовського (1799-1803 рр.) у Батурині; Садиба Покорщина (II пол. XVIII ст.) у Козельці; рештки палацу Розумовських–Репіних (кін. XVIII – поч. XIX ст.) у Яготині.

Промислова архітектура перспективних для розвитку туризму міст Столичного СГР включає дванадцять об'єктів, найбільш цікавими з яких є Хмелефабрика купця Псахіса (1890 рр.) у Житомирі; Чавунно-ливарний завод (1888 р.) та Корніловський буряко-цукровий завод (1876 р.) у Бердичеві; Пивзавод (1908 р.) у Новоград-Волинському; Склади (кін. XVIII – поч. XIX ст.) та торгові ряди – БРУМ (1809-1814 рр.) в Білій Церкві; торгові ряди та склади (кін. XVIII ст.) у Новгород-Сіверському; Бавовняно-паперова фабрика (1896-1913 рр.) у Коростишеві.

До військово-історичних об'єктів даних міст належать вісім історичних об'єктів: гармати XVII, XVIII та XIX ст. на Валі в Чернігові; рештки підземних ходів Житомирської фортеці (I пол. XIV ст.); рештки Прилуцької фортеці (XVII ст.); Секретний об'єкт “Скеля” або “бункер Сталіна” (1935 – 1938 рр.) у Коростені; Командний пункт Новоград-Волинського 7 укріпленого району (1933–1944 рр.) – бункер із залізобетону; земляні укріплення XI–XII ст. в Переяслав-Хмельницькому; рештки земляних укріплень (1625 р.) та цитадель Батуринської фортеці (1625 р.) – фрагменти оборонних стін із в'їзною брамою та баштами, Гетьманський будинок, Гетьманська скарбниця, дерев'яна церкву Воскресіння Господнього.

Інженерні споруди досліджуваних міст представлені такими об'єктами: «Альтанка кохання» споруджена в Чернігові в 1911 р. на честь приїзду до міста царя Миколи II; підвісний міст через ріку Тетерів у парку ім. Гагаріна (поч. 50-х рр. XX ст.), млин (поч. XX ст.), пожежна вежа (1894 р.) та водонапірна вежа (1897 р.) у Житомирі; цегляна водонапірна вежа (30-ті рр. XX ст.) та триумфальна арка (XVIII ст.) у Новгород-Сіверському.

Оригінальні монументи даних міст включають 25 пам'ятників, 11 пам'ятних знаків, 2 скульптурні групи, 7 скульптур, 2 монументи, 2 меморіали, 1 пам'ятник-скульптуру, 1 пам'ятний камінь і 1 кам'яний хрест. Найбільш цікаві з них: Пам'ятник Івану Мазепі (2009 р.) в Чернігові – єдиний пам'ятник українському гетьману Мазепі в українському місті; Пам'ятник ніжинському огірку (2005 р.) в Ніжині; Пам'ятник Шевченку-художнику (2007 р.) у Прилуках – єдиний в Україні; Скульптура «Ларіосік з Житомира» (2007 р.) у Житомирі; Скульптура “Засмучений воїн” (1950 р.) у Бердичеві; Пам'ятник гранітному деруну (2009 р.) в Коростені; Пам'ятник загиблим байкерам (2007 р.) у Білій Церкві тощо.

Кількість культових споруд (церкви, собори, костели, каплиці) в перспективних для розвитку туризму містах Столичного СГР становить 88 об'єктів. Найбільшу історико-архітектурну і туристичну цінність представляють: Спасо-Преображенський собор (1036 р.), Борисоглібський собор (I чверть XII ст.), Катерининська церква кін. XVII – поч. XVIII ст., Казанська церква (1820–1827 рр.), споруджена на честь перемоги у Вітчизняній війні 1812 р., Успенський собор (I чверть XII ст.) та П'ятницька церква (кін. XII – поч. XIII ст.) у Чернігові; Старообрядницька церква Покрови Св. Богородиці

(1820 р.) у Житомирі; Миколаївський собор (1658–1668 рр.), Благовіщенський собор (1702–1716 рр.), Михайлівська церква (1719–1729 рр.), Троїцька церква (1733 р.), Богоявленська церква (1721 р.), Спасо-Преображенська церква (1757 р.) у Ніжині; Миколаївська церква-дзвіниця (1720 р.) та Спасо-Преображенський собор (1706 р.) у Прилуках; Центральна юдейська синагога (II пол. XVIII ст.) та Костел Діви Марії з келіями (1634–1754 рр.) у Бердичеві; Дерев'яний православний собор (1730 р.), Велика синагога (1740 р.) та Кам'яний костюл (1766 р.) у Новоград-Волинському; Микільська церква (1706–1852 рр.) та Костюл Св. Іоанна Хрестителя (1812 р.) у Білій Церкві; Собор святих Антонія і Феодосія (1758 р.) у Василькові; Михайлівська церква (1646 р.) та Сухоярська церква (1775 р.) у Переяслав-Хмельницькому; Покровська православна Церква (1740 р.) у Фастові; Собор Різдва Богородиці (1752–1763 рр.) у Козельці; Успенський собор (1671 р.) у Новгород-Сіверському; Собор святих мучеників Бориса й Гліба (1077–1112 рр.) у Вишгороді; Собор Св. Василя (1190 р., 1907–1911 рр.) у Овручі; Костел (1798 р.) у Коростишеві.

У містах даного району розташовані 13 монастирів та об'єктів, які до них відносяться (монастирські приміщення, церкви, собори, що належать монастирю, будинки єпископів, келії, печери, трапезні). Найвідоміші з них: Комплекс споруд Троїцько-Іллінського монастиря (XI–XVIII ст.), зокрема Іллінська церква (I чверть XII ст.), Троїцький собор (кін. XVII ст.) та дзвіниця (1774–1778 рр.), Антонієві печери – унікальний підземний архітектурний комплекс XI – XIX ст. та Єлецький Успенський монастир (XI–XVIII ст.) у Чернігові; Келії єзуїтського монастиря (1724 р.) у Житомирі; Благовіщенський монастир (поч. XVIII ст.) у Ніжині; Монастир Босих Кармелітів (1627 р.) у Бердичеві; Спасо-Преображенський чоловічий монастир (XI ст.) у Новгород-Сіверському.

Некрополі включають кладовища, місця поховань, могили відомих діячів, усипальниці, гробниці з кістками, кургани, залишки давніх поселень. Таких об'єктів даних містах нараховується 26. Найбільш цінними є: Курган Чорна могила (X ст.), гробниця з кістками ченців, яких вбили в 1239 р. монголо-татари, в Антонієвих печерах, Болдиногірська група курганів у Чернігові; кургани епохи бронзи та раннього залізного віку, могильники VII ст. та залишки староруського городища X–XIII ст. у Житомирі; поселення доби бронзи та залишки двох поселень черняхівської культури у Бердичеві; могила основоположника сучасного бджільництва, винахідника першого у світовій практиці рамкового вулика Петра Прокоповича у Батурині; залишки слов'янських поселень перших століть нашої ери та городищ Київської Русі у Козельці; археологічна стоянка древньої людини у Новгород-Сіверському.

Музеї, виставки та галереї перспективних для розвитку туризму міст Столичного СГР включають 60 об'єктів. Найбільш значні з них: Виставка українського іконопису “Мистецтво Чернігівщини кін. XVII – поч. XX ст.”, Виставка “Фреска чернігівських храмів”, Виставка “Архітектура і ремесло

Чернігова XI – XIII ст.”, Літературно-меморіальний музей-заповідник Михайла Коцюбинського та Музей сучасного мистецтва у Чернігові; Музей історії космонавтики (єдиний в Україні) та Музей природи в Житомирі; Музей козацьких страв, музеї Ніжинського державного університету ім. М. Гоголя та Музей “Поштова станція” у Ніжині; Музей Української писанки, Музей Джозефа Конрада та Музей новорічної іграшки у Бердичеві; Музей локомотивного депо залізничної станції «Коростень» та Музей Цивільної Оборони в “бункері Сталіна” у Коростені; Музей Лесі Українки у Новоград-Волинському; Музей електричного зв'язку та Музей парку “Олександрія” в Білій Церкві; “Музей на колесах” у Фастові; Музей археології Батурина; Музей історії ткацтва на Чернігівщині у Козельці; Виставка за матеріалами археологічних розкопок «Давній Вишгород».

Історико-культурні та архітектурно-історичні заповідники перспективних для розвитку туризму міст району включають: Чернігівський державний архітектурно-історичний заповідник «Чернігів стародавній»; Бердичівський історично-культурний заповідник; Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»; Національний історико-архітектурний заповідник “Гетьманська столиця” у Батурині; Державний історико-культурний заповідник „Слово о полку Ігоревім” у Новгород-Сіверському та Вишгородський історико-культурний заповідник.

Культурно-розважальні заклади (гідропарки, парки атракціонів, будинки культури, театри тощо) в досліджуваних містах представлені 32 об'єктами. Найбільш цікаві з них: Обласний академічний український музично-драматичний театр ім. Т. Г. Шевченка; Обласний молодіжний театр та Ляльковий театр ім. О.П. Довженка у Чернігові; Обласний український музично-драматичний театр імені Івана Кочерги, Академічний обласний театр ляльок та гідропарк у Житомирі; Ніжинський український драматичний театр імені М. Коцюбинського; Прилуцький міський будинок культури – по акустиці входить в десятку найкращих по Україні; Музично-драматичний театр ім. П.К.Саксаганського та ляльковий театр у Білій Церкві.

Спортивно-розважальних закладів (стадіони, палаци спорту, льодові стадіони тощо) у досліджуваних містах налічується 32. Майже всі з них знаходяться в незадовільному стані, оскільки з моменту набуття Україною незалежності реставраційні роботи в них не проводились.

Історико-культурний потенціал досліджуваних міст Столичного СГР можна охарактеризувати кількісними та якісними показниками. Кількісні показники включають сумарну кількість об'єктів таких категорій: культурно-історичні ресурси, сакральні ресурси, екскурсійно-пізнавальні та розважальні ресурси. Відносна бальна оцінка кількості об'єктів історико-культурного потенціалу дає змогу побудувати рейтинг туристичних міст району, котрий відображений на рис. 1.

З діаграми на рис. 1 видно, що найбільшу кількість балів за об'єктами історико-культурного потенціалу отримали Чернігів та Житомир. Друге місце в даному рейтингу посідає Переяслав-Хмельницький з його численними музеями, а третє місце належить місту М. Гоголя, Ніжину. Замикають рейтинг міста з однаковою кількістю балів – Васильків, Батурин, Богуслав, Вишгород та Овруч.

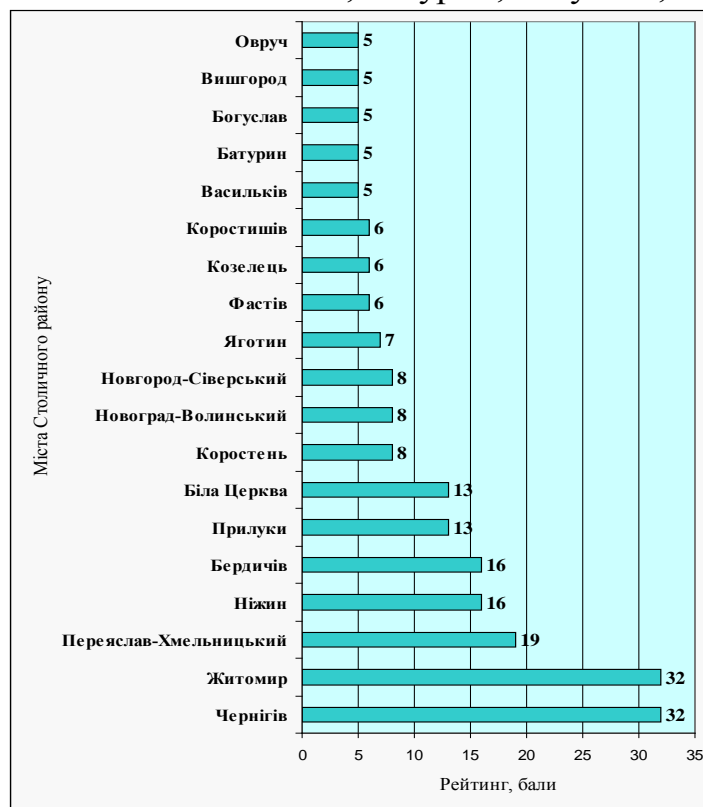

Рис. 1 Рейтинг перспективних для розвитку туризму міст Столичного СГР за оцінкою кількості туристичних об'єктів

Висновки і перспективи подальших розвідок. На жаль, більшість з об'єктів історико-культурної спадщини району, які являються унікальними, не мають належного догляду і, за відсутності реставраційних робіт, руйнуються під впливом часу, погодних умов та варварського відношення безвідповідального прошарку населення. Якщо ж реставраційні роботи таки відбуваються, то далеко не завжди вони доходять до завершення – ссилаючись на брак коштів, вони призупиняються на невизначений термін. Ті ж об'єкти, які все-таки були завершені, як наприклад палац Розумовського у Батурині, використовуються в туризмі не повною мірою, оскільки немає відпрацьованої системи їх позиціонування на туристичному ринку України, а насамперед світу. Тож, дуже корисним для туристичних об'єктів Столичного СГР було б реставрування з урахуванням європейського досвіду. Наприклад, у Берліні, який був майже повністю зруйнований, кожен камінчик складають у мозаїку, розкладають у кожен музей, щоб використати те, що було справжнім. На нашу думку, такий досвід варто перейняти і українським фахівцям у галузі туризму.